

Joep LEERSSEN (ed.)

Encyclopedia of Romantic Nationalism in Europe

Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018, 1.488 p.

L'Encyclopedia of Romantic Nationalism in Europe (ERNiE) ha estat editada per Joep Leerssen, professor de Literatura Europea Moderna del Departament d'Estudis Europeus de la Universitat d'Amsterdam. Rere el projecte de l'ERNiE es troba la plataforma Study Platform on Interlocking Nationalisms, SPIN, que aplega en un web tant els continguts de l'ERNiE com d'altres més adequats per a la consulta digital, i té una previsió de continuar recollint nous continguts. L'ERNiE permet una lectura plaent i cohesionada per comunitats nacionals, mentre que la SPIN ens permet accedir ràpidament a qüestions específiques i resseguir els vincles entre diversos continguts a cop d'enllaços. En tots dos projectes han participat un centenar de col·laboradors d'una desena de disciplines (història, filologia, antropologia, arqueologia, etc.) que han permès conèixer i cartografiar els diversos fenòmens nacionalistes europeus.

La proposta de Leerssen té com a punt de partida el model de Miroslav Hroch sobre com basteix la nació el moviment nacionalista, un procés en el qual distingeix tres fases. En la primera, els intel·lectuals acumulen i elaboren una sèrie de materials culturals que seran els identificadors de la comunitat nacional. Leerssen se centra en aquesta primera etapa, però enuncia també la continuïtat de la dimensió cultural en les altres fases de construcció de la nació, i l'erigeix com la pròpia del nacionalisme. El 2006, en un article seminal sobre la recerca del nacionalisme, Leerssen apuntava que tot nacionalisme és un nacionalisme cultural perquè, com havia demostrat Hroch, les inquietuds culturals no reflecteixen passivament el desenvolupament social o els moviments polítics, sinó que tendeixen a anticipar-los.

Els estudis sobre els nacionalismes culturals són hereus de la interpretació etno-simbòlica formulada per Anthony Smith, que qüestionava l'existència de la nació com un fenomen exclusivament modern, la connectava amb les comunitats ètniques anteriors a l'eclosió de la modernitat, rebutjava la dimensió elitista de la construcció de la nació i considerava que només se'n podia capir la complexitat en la dimensió cultural i particularment simbòlica. E. Taylor Wood defineix el nacionalisme cultural com aquelles idees i pràctiques que es relacionen amb el desig d'evocar el significat nacional de la comunitat cultural. El nacionalisme cultural no percep la nació com una organització política, sinó més aviat com una comunitat moral a la qual s'ha de proveir d'una mirada comuna sobre la identitat, la història i el destí que configuren la nació. Els agents clau del nacionalisme cultural són els intel·lectuals i els artistes que busquen de convenir llurs imatges sobre la nació amb les de la comunitat en general.

La necessitat d'articular i expressar aquestes imatges és viscuda amb més intensitat en moments en què el temps social, cultural i polític és més convuls fruit de la confluència amb la modernitat.

El nacionalisme romàntic de Leerssen és una de les tesis més genuïnes perquè interpreta el romanticisme com una resposta contra la voluntat universalitzadora dels principis revolucionaris de l'imperialisme napoleònic i proclama que totes les cultures europees gaudeixen del mateix dret a desenvolupar-se i expressar-se. Leerssen ha caracteritzat el nacionalisme romàntic a partir de l'estudi de les llengües vernacles, identificades amb la nació, la difusió de l'idealisme poètic basat en l'èpica de la gènesi i la història nacional, i l'emergència de la dialèctica historicista que abasta la jurisprudència, el folklore, la història, la lingüística, la literatura o la història.

L'ERNiE s'articula al voltant del conreu de la cultura dels nacionalistes romàntics basat en l'interès per les expressions de les cultures vernacles en un procés de transformació històrica com és el segle XIX. Així seran apartades del seu context d'origen per una intel·liguència filològica en vies de professionalització; seran recontextualitzades i instrumentalitzades en virtut de necessitats i valors moderns; seran estudiades com a processos orgànics que serveixen per traçar la trajectòria històrica de la nació; i finalment, se'ls atorgarà un simbolisme i un estatus nous de caràcter nacional. Els principals camps de conreu de la cultura, considerats com les evidències que caracteritzen les nacions, seran la llengua, les narracions literàries i els relats històrics, les manifestacions de cultura material com ara la pintura, l'arquitectura o l'escultura, i les pràctiques culturals immaterials com les danses populars, l'esport, la música i els costums.

L'enfocament transnacional de la història del nacionalisme és l'aspecte més rellevant d'aquest estudi, ja que destaca les formes de conreu de la cultura que es produïren sincrònicament arreu d'Europa arran del contacte entre intel·lectuals. La interacció i els intercanvis entre aquests i la circulació d'idees, activitats i models culturals comporten que el nacionalisme només pugui ser analitzat des d'una perspectiva supranacional. Així, com apunta Leerssen, mentre que el nacionalisme com a moviment social i polític té lloc en un espai geogràfic, els processos culturals es conformen en un ambient mental que no està lligat a cap localització específica.

Leerssen fa una proposta arriscada quan estableix que els interessos i el programa del regionalisme estan tipològicament i estructuralment ben a prop d'una primera fase latent del moviment nacionalista, ja que aquests romàntics hauran de conviure amb contextos nacionals diferents als del seu nacionalisme cultural i caldrà adaptar-s'hi fins que cristal·litzin noves realitats. El debat historiogràfic sobre el regionalisme de la nació és probablement el més rellevant sobre l'anàlisi dels processos de nacionalització, i Leerssen, amb la seva proposta, s'allunya del corrent que atribueix al regionalisme el paper de la «banalització de la nació» que fa possible la projecció social de la identitat nacional a través de diversos mecanismes. Aquesta línia de recerca ha tingut una gran acceptació, en els darrers temps, entre els historiadors dels processos de nacionalització a Espanya en la mesura que ofería una explicació més plausible sobre la distinta forma d'experimentació, participació o consum de la nació per part dels

subjectes, i alhora demostrava la contribució de les regions a la construcció de l'estat-nació. Això no obstant, la proposta de Leerssen continua sent interessant en la mesura que defuig de la linealitat de Hroch i ofereix una interpretació del regionalisme més contingent envers la construcció de l'Estat i, per tant, més plural i dinàmica respecte de les realitats polítiques en funció de contextos canviants en l'escena estatal i internacional.

L'estudi del nacionalisme romàntic es divideix en una setantena de comunitats culturals, i la catalana hi està molt ben representada amb una vintena de temes que abasten la majoria dels camps del conreu de la cultura, malgrat que sorprèn l'omissió de qüestions com ara les narratives històriques nacionals o l'arquitectura i els monuments. Per altra banda, l'enciclopèdia inclou trenta-tres personatges (intel·lectuals i artistes bàsicament) vinculats amb el conreu de la cultura catalana. Tanmateix, hi ha una presència minsa de dones, ja que només hi consta Caterina Albert, i s'ometen intel·lectuals com ara Isabel de Villamartín, Josepa Massanès o Dolors Monserdà. Suposem que la metodologia enciclopèdica de l'obra reforça la dimensió més ortodoxa sobre els estudis de la cultura catalana. Si comparem la presència del romanticisme català en l'obra amb la d'altres comunitats culturals, constatem la seva rellevància, com ho demostra que al romanticisme suec se li dediquin catorze temes i deu personatges, o al polonès onze temes i disset personatges, entre d'altres. Tot plegat, potser revela una de les principals debilitats de l'obra: la poca equitat en la representació dels diversos nacionalismes europeus, en què les petites nacions d'Europa sovint estan més presents que les grans, com la poca presència del nacionalisme romàntic italià corrobora. Ara bé, intuïm que aquesta llacuna té més aviat relació amb l'interès que el nacionalisme romàntic desperta en uns espais acadèmics o en d'altres.

Aquesta és una obra molt ambiciosa que serà una font per a noves recerques des d'una perspectiva transnacional i comparada, i alhora facilitarà el coneixement d'especialistes d'àrees i centres de coneixement massa allunyats fins ara. La perspectiva interdisciplinària i la definició d'un model d'anàlisi basat en el conreu de la cultura de cadascuna de les comunitats culturals són molt adequades per observar la circulació de patrons culturals, idees i persones en l'Europa del romanticisme. El caràcter transnacional de l'obra fa albirar nous horitzons interpretatius sobre els processos de nacionalització i sobre el coneixement dels nacionalismes romàntics, que sobrepassaran les cultures acadèmiques nacionals per abordar recerques més transversals i menys vinculades al determinisme de la construcció dels estats-nació. Sens dubte, aquesta és una obra fonamental per als especialistes i els interessats en l'estudi del nacionalisme del segle XIX, i alhora permetrà als neòfits en el món del nacionalisme cultural introduir-se fàcilment en temàtiques i realitats ben diverses.

Jordi Roca Vernet
Universitat de Barcelona